

Тетяна Якубова (Київ), науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, кандидат історичних наук

Роль І.Мазепи, С.Понятовського, Карла XII в історії фортеці Очаків у часи Північної війни (1709 р.)

(За матеріалами польського, французького фондів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського)

В жахливий день біля Полтави
від шведів щастя утекло,
Навкруг порубане, криваве
Все військо Карлове лягло.
Військова міць, воєнна слава,
Така ж, як ми, її раби. --
Майнула до царя, лукава,
І врятувався мур Москви...

Дж. Байрон «Мазепа»

Актуальною в сучасній українській історіографії залишається тема історичних подій у Північному Причорномор'ї, пов'язаних з історичними біографіями І.Мазепи, С.Понятовського, Карла XII (1709 р.). Бібліотечні фонди Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, такі як польський, французький фонди, залишаються маловідомими сучасним дослідникам щодо теми Північної війни на теренах Північного Причорномор'я та історії фортеці Очаків (1709 р.).

Австрійський історик Андреас Каппелер, професор Віденського університету, автор книжок «Росія як поліетнічна імперія», «Мазепинці, малороси, хохли: українці в етнічній ієрархії Російської імперії», «Мала історія України» приходять до певних висновків щодо інтересу західної гуманітаристики до країн Центральної та Східної Європи та історії України. В статті «Європейський оптиміст» («Український тиждень» №47 (212), 18-24 листопада 2011 р.) він зазначає, що про народи й республіки Радянського Союзу до 1989 р. взагалі мало що знали, їх розглядали як частини Російської імперії. Це стосувалося й України, яка довго залишалась «тегга incognita». Від 1989 р. ситуація покращилась. «Проте рівень знань на цю тему залишається ще досить низький», — відмічає Андреас Каппелер.

Необхідно відмітити, що після 1991 р. науковий інтерес до історичних питань Північної війни значно зріс та поширився не лише в історичній науці на Україні, але і в науковому світі таких країн як Польща та Швеція. Це пояснюється відкритістю досліджень та науковим доступом до нових історичних джерел, які стали доступними для досліджень в архівах та книгозбірнях України і країн пострадянського простору після розвалу СРСР. Шведський історик Бенгт Нільсон в статті «Забуті джерела: потреба у тіснішій співпраці у дослідженні

полтавських подій» («Forgotten sources – the need for more cooperation in Poltava studies», «Полтавська битва 1709 р. в історичній долі України, Росії, Швеції та інших держав: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції.—Полтава, 2009) висловлює ідею про необхідність досліджень нових історичних джерел з історії Північної війни в архівах та книгозбірнях країн пострадянського простору на початку ХХІ ст. [1].

Дослідники цієї теми стали повертатись до маловідомих історичних джерел та історіографії, до яких можна віднести історичні матеріали французького, польського, основного фондів НБУВ.

На початку ХХІ ст. у зв'язку з 300-річчям Полтавської битви історична наука на Україні та в Європі знову повертається до подій Північної війни і виокремлює нові історичні факти та оцінки щодо історичних біографій І.Мазепи, С.Понятовського, Карла XII в часи їх перебування в Північному Причорномор'ї.

І. Мазепа провів молодість при дворі польського короля Яна Казимира та сформувався при польському дворі. Самойлович помітив в І.Мазепі хитрий розум, нишпорство, красномовність та використовував його в переговорах з російським царем Федором Олексійовичем, з кримським ханством та польською стороною. Кочубей поважав в І.Мазепі гетьмана, голову Малоросії, але зневажав в ньому жорстокого, користолюбного гнобителя козаків. Так писав про І.Мазепу російський історик і письменник А.С.Корнілович в праці «Жизнеописание Мазепы».

Наукові характеристики позицій І.Мазепи під час Північної війни в історичній літературі у ХVІІІ-ХХІ ст. залишалися різними та неоднозначними. У дослідників ХХ–ХХІ ст. вже не викликає сумніву той факт, що І.Мазепі були притаманні риси, необхідні для керівника держави. Після Б.Хмельницького І.Мазепа тримав гетьманську булаву на Україні найбільший час. Його гетьманування повністю випало на правління Петра І. В цей період історії І.Мазепа проявив себе в різних напрямках державної діяльності. Сучасники запам'ятали його як військового консультанта Петра І з питань антиосманської політики московського двору, жорсткого військового адміністратора Гетьманщини, мецената української освіти, науки, культури.

І. Мазепа прагнув до об'єднання та консолідації українських земель Гетьманщини, Правобережної України, Запоріжжя, Слобожанщини, Ханської України в складі єдиної Української держави під гетьманським региментом. Він прагнув до встановлення на Україні міцної авторитарної влади і створення держави європейського типу із збереженням традицій системи козацького устрою [2]. Перенесення театру воєнних дій між Росією та Швецією на територію України призвело до краху політичної кар'єри гетьмана, хоча І.Мазепі довелося діяти за умови відносної внутрішньої стабільності та забезпеченої обороноздатності [3].

Незмінним залишається лише той факт, що в науковому світі і по цей час постать І.Мазепи не залишає істориків байдужими та продовжує викликати значну частину дискусій і публікації нових історичних праць.

Європейська військова освіченість І.Мазепи знайшла свою практичну реалізацію під час організації військового відступу від Полтави до Очакова шведів та козаків в часи Північної війни 1709 р.

Цікавим для військових істориків залишається питання про те, чому саме фортецю Очаків український гетьман І.Мазепа порадив Карлу XII як найближчий турецький прикордонний військово-адміністративний пункт для відступу після Полтавської битви. До цього моменту історії Північної війни безпосередньо причетна розвідувальна справа І.Мазепи, якою він опікувався в Гетьманщині у другій половині XVII ст. Необхідно відмітити, що у квітні 1697 р. І.Мазепа вже тримав креслення Очакова в своїх руках. Про це І.Мазепа 8 квітня 1697 р. сповіщав листом з Батурина Петра І. У квітні 1697 р. до гетьманської столиці Батурин з Причорномор'я повернувся ніжинський козак Згура Стилев, якого І.Мазепа відправляв «... для проведивання вестей, о тамашних поведеннях, и непреятельских намерениях...». Посланець привіз відомості загального характеру про настрої і наміри в середовищі османського люду й креслення Очакова. Лист І.Мазепи «До Петра І про повернення до Батурина з-за кордону гетьманського розвідника ніжинця Згури Стилева та відправку його до Москви з привезеними записами відомостей і кресленням Очакова. 1697 р., квітня 8 Батурин» (РДАДА.—Ф.124, оп 1., 1697, спр.12.. арк.22-25). Цей документ міститься в книзі історика В.Станіславського «Листи Івана Мазепи».—Т.2. 1691-1700.—Київ, 2010.

8 квітня 1697 р. І.Мазепа писав Петру І з Батурина: «... Згура имеет что в словесном своем донесении предложитъ, посылаетъ его к вам великому государю в царствующий великий град Москву, что б в государственном вашем царского пресветлого величества приказе все то словесно донес, о чем там проведат, и слышал, а посылаетъ тут же, и чертеж, города Ачакова, который по желанию христіанскому, чрез него ж Згуру ко мне прислан...» [4].

Необхідно відмітити той факт, що польська історіографія XIX ст. приділила велику увагу ролі Станіслава Понятовського в подіях після Полтавської битви 1709 р. Праці польських істориків XIX ст. зберігає польський фонд НБУВ. Його можна вважати видатним слов'янським бібліотечним фондом, який нараховує 90983 бібліотечних одиниць польської літератури з різних галузей знань. Він залишається цікавим, різноманітним та малодослідженим науково-інформаційним ресурсом сучасної історичної науки, який до 1991 р. був маловідомим для наукового світу України та закордоном.

Необхідно відмітити працю польського історика Теодора Моравського «История народа польского. Том IV. Познань, 1871». (Morawskiego Teodora. Dzieje narodu polskiego w krótkości zebrane. Tom.IV.—Poznan, 1871). Станіславу Понятовському (1676–1762) присвячений розділ «Станіслав» («Stanislaw»). Король шведський під час Північної війни повернув шведські війська в напрямку до Мінська та Могилева, та остаточно його метою залишалась Москва. Але загроза голоду для шведської армії змусила

шведського короля змінити дорогу та повернути на Україну до Полтави. Станіслав Понятовський та гетьман І.Мазепа з'явилися в житті Карла XII в досить нелегкий час Північної війни. Польський історик позитивно оцінює позицію І.Мазепи в цей період. За його словами, « бачучи як даром гинуть отамани задніпровські » І.Мазепа «не чекав удару як віл!». Він мав наміри та задуми, які передбачали остаточно звільнити козаків за допомогою С.Лещинського та короля Карла XII. Тому І.Мазепа повернувся з ними до давньої вітчизни – України. Під час Північної війни в Стамбулі працювали польські посли від Станіслава Лещинського – Горський та Тарло. Самі турки звернулися з цим питанням до С.Лещинського. Розкривши договір І.Мазепи з Карлом XII Петро I представив І.Мазепу простому народу як зрадника православної віри та прихильника лютеранського короля. І.Мазепа зазнав анафема від митрополії Київської. Була зруйнована гетьманська столиця— Батурин, в якій залишались приготовані для шведів продовольчі припаси.

Про Станіслава Понятовського розповідає також розділ книги «Битва під Полтавою» («Bitwa pod Pultawa»). Польський історик зазначає, що Станіслав Понятовський, недавно приучений до королівської військової служби, став там ад'ютантом Сапехи, який загинув під Олківниками. Після Полтави шведам прийшлося пройти через десять полків московських. Польський історик зазначає, що С.Понятовський переправив Карла XII через Дніпро. За Дніпром Левенгаупт та залишок шведських військ з хоругвами, обозом потрапили «до рук Петра I». За думкою польського історика, саме Станіслав Понятовський перевів Карла XII через дикі поля до Очакова, скрізь жаркий степ без води, без живності та всякої допомоги. Шведи дійшли до Дністра та Бендерів [5]. Необхідно відмітити, що польський історик в своїй історичній праці зберіг історичну польську традицію описання історії та позитивного бачення українського козацтва в трагічних для України і Польщі подіях Північної війни.

Польська «Енциклопедія» С.Оргелбранда. Том XII (Orgelbrand S. Encyklopedia Powszechna. Tom. XII. W-wa, 1902) містить статтю «Понятовський Станіслав» («Poniatowski Stanisław»). В статті відмічається, що на початку Північної війни С.Понятовський повернувся до Польщі та встав на сторону короля Карла XII. При службі у шведському війську С.Понятовський заслужив для себе довіру Карла XII та став його ад'ютантом. Він брав участь у Полтавській битві, в якій грав важливу роль, зосередивши свої зусилля на збереженні життя Карла XII. Разом з королем, який програв військову компанію, С.Понятовський вдало відступав до Туреччини. С.Понятовський був відданий душею Карлу XII та відіграв важливу роль в обозі шведському у Бендерах [6].

С.Понятовський за проханням Карла XII вів дипломатичні переговори з військовою адміністрацією фортеці Очаків щодо переправи через Південний Буг, надання човнів та провіанту для шведського табору, який знаходився навколо Очакова у липні 1709 р. Про ці події розповідає стаття польського історика Клементя Кантецького «Отець Станіслава Августа» в журналі

«Ateneum». -- 1876. -- №3 (Klemens Kantecki. Ojciec Stanisława Augusta.— Ateneum.—1876. -- №3), який зберігається в польському фонді НБУВ [7].

Фортеця Очаків стала відома в Швеції, перш за все, завдяки листу Карла XII до Стокгольму, який шведський король написав в липні 1709 р. з табору під фортецею Очаків. Збірка документів «Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах» (Т.П.—К., 2009) містить цей лист в перекладі на російську мову: «Послання Карла XII про полтавський погром у Стокгольм урядовій раді.1709, кінець липня». У дорадянський період був зроблений переклад листів Карла XII на російську мову, зібраних шведським істориком Ернестом Карлсоном (Собственноручные письма короля Карла XII, собранные и изданные Эрнестом Карлсоном // Современное обозрение. Библиография. – Б.г., м.и.). Книга зберігається в основному фонді НБУВ. В цій збірці документів шведського історика Ернеста Карлсона також міститься текст «Послання » Карла XII в Стокгольм з -під фортеці Очаків (11 липня 1709 р.)

Шведи після Полтави опинилися в степовій Україні в незвичних кліматичних умовах з досить обмеженим запасом провіанту та амуніції. Жаркий та пустельний Південь України значно відрізнявся за кліматом від північної Європи, що робило «військові пригоди» Карла XII навколо турецької фортеці Очаків (1709 р.) ще більш цікавими для політиків, філософів, письменників цивілізованої Європи. Праця Вольтера «Історія Карла XII» (Voltaire. Histoire de Charles XII. P.:Impr.: De le Société littéraire; 1785. –P.196) вважається однією з кращих історичних робіт, в якій найбільш повно висвітлюються події під фортецею Очаків [8]. Книга Вольтера зберігається у французькому фонді НБУВ і мають значний вплив на епоху Просвітництва у Франції. Після наукових філософських та історичних роздумів Вольтера у XVIII ст. щодо історичних біографій Карла XII, І.Мазепи науковий світ Франції у XIX–XX ст. став активно цікавитися історією України. Статті щодо запорозького козацтва, історичної біографії І Мазепи, Північної війни стали з'являтися у франкомовних довідкових виданнях, які також зберігаються у французькому фонді НБУВ: 1) Gregoie, Louis. Dictionnaire encyclopédique d'histoire, de biographie, de mythologie et de géographie. – Nouv.éd. – P.: Garnier, 1875.—IV, 2074, 77 p. 2) Saint-Laurent, Charles. Dictionnaire encyclopédique usuel. – 2-éd. – P.: Imprim.-unis, 1843.—1470 p.

Знаходячись на турецькій території округи фортеці Очаків у липні 1709 р. король Карл XII досить мужньо та спокійно переносив всі важкі воєнні «пригоди» та випробування військового життя. Він надавав різні дипломатичні розпорядження, вів листування з урядом Туреччини. Біля фортеці Очаків у липні 1709 р. народжується його знамените в Швеції послання урядовій раді до Стокгольму. В цьому документі Карл XII фактично назвав поразку під Полтавою випадковістю та визнав можливість майбутніх перемог шведів над росіянами. Він вважав головною причиною поразки вигідне розташування російської армії на місцевості, яка була вдало укріплена, відмічаючи при цьому відвагу шведів, які скрізь атакували та

переслідували росіян. Свою майбутню стратегію шведський король бачив у наборі нових полків піхоти і кавалерії в Швеції, які повинні в будь-який час бути готовими виступити у театрі бойових дій. Про це він писав в тексті «Послання» урядовій раді до Стокгольму з-під стін фортеці Очаків (1709 р.). В тексті «Послання» Карла XII у Стокгольм відмічено місто написання документу: «лагерь при Оссове (т.п. Очаків) на березі Чорного моря, 11-го липня 1709 р. [9] (Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах. Т.ІІ. – К., 2009).

З історією фортеці Очаків (1709 р.) тісно пов'язаний молдавський період історичних біографій І.Мазепи та Карла XII. Про молдавський період біографії І. Мазепи (1709 р.) писав український поет Володимир Сосюра в поемі «Мазепа» (Журнал «Київ», 1988. - №2):

Мазепа сивий. Тільки брови
Все ті у нього, як колись.
Тепер він молиться Молдові.
Як Україні він моливсьь.
Вони, як сестри. Що ж. Він битву
Програв, і в серці тільки тьма.
Прийма Молдавія молитву.
А Україна не прийма.

Польський генерал Станіслав Понятовський за дорученням Карла XII вів переговори з військовою адміністрацією фортеці Очаків у липні 1709 р. про переправу шведів та козаків через Південний Буг на турецьку територію округи фортеці Очаків. В своїх мемуарах С.Понятовський вказує на те, що саме до фортеці Очаків приїхав з Бендерів сераскір Юсуф-паша, командуючий Бендерською фортецею та райей – частиною турецької території Молдавського князівства, яка була під управлінням турецької адміністрації Османської імперії. Юсуф-паша, сераскір бендерській спочатку прислав до Очакова свого церемоніймейстера, який привітав Карла XII та подарував від турецької сторони прекрасний намет та невелику частину продовольчих припасів. Цей турецький посланець з Молдавії біля Очакова просив Карла XII продовжувати подорож до Бендерів. Через декілька днів бендерський Юсуф-паша приїхав сам до турецької фортеці Очаків. Це був справжній старий, за походженням черкес, ввічливий, привітний та надзвичайно чесний у виконанні службових обов'язків.

Він з'явився перед Карлом XII зі знаками глибокої поваги. Бендерський Юсуф-паша мав певне старшинство над очаківським пашою. Він зробив жорстокі дорікання очаківському паші за затримку переправи шведів та козаків на турецьку територію та за те, що той не досить гідно віднісся до шведського короля, який тривалий час знаходився під стінами фортеці Очаків у липні 1709 р. Бендерський Юсуф-паша просив Карла XII прибути як можна скоріше до Бендерів. На шляху шведів до Бендерів ціни на продовольчі припаси були встановлені досить помірні турецькою стороною. За наказами Юсуф-паші встановлювались жорсткі покарання за порушення умов щодо помірних цін для

шведів на шляху від Очакова до Бендерів. Шведські гроші на цьому шляху повинні були прийматись так, як і в Швеції.

Мемуари С.Понятовського «Записки мазовецького воєводи С.Понятовського про події його життя» містяться в збірці документів «Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. Упор. С.Павленко. К.,2007» [10].

Молдавський період біографії Карла XII та гетьмана І.Мазепи залишається цікавим для істориків. Карл XII, знаходячись в Бендерах, залишався в очах політиків Європи та Османської імперії видатним полководцем та поважним монархом Швеції, політичну волю якого не зламали навіть тяжкі випробування поразки під Полтавою. Про це свідчить лист молдавського господаря Дмитра Кантемира до Карла XII: « 4 апреля 1711 г. Письмо Д.К.Кантемира Карлу XII, королю Швеции относительно тайной корреспонденции и урегулирования финансовых проблем между молдавским баном и неким шведским полковником», документ міститься в книзі молдавського історика Віктора Цвіркун « Дмитрий Кантемир. Страницы жизни в письмах и документах.—СПб.: Нестор-История, 2010 » [11]. Д.К. Кантемир відповів на лист Карла XII особистим листом, який починався словами звернення : «Знаменитый та видатный господар, высокопочетаемый друг». В цьому листі Д.К.Кантемир писав про свої теплі почуття захоплення та поваги до прославленого імені Карла XII, завіряючи що відплатить за благосклонність шведського короля доказами взаємної дружби та вдячності. Д.К.Кантемир завіряв шведського короля в тому, що таємні листи Карла XII, якщо будуть перехвачені, будуть без затримки відправлятися шведському королю. Д.К.Кантемир також писав, що сума в 500 лей, яка була дана в борг Банулу (Саввин Змучиле), раднику князя, члену боярської думи шведським полковником, буде повернута вся. Лист Д.К.Кантемира закінчувався словами: «Щирий друг Вашої Величності, завжди готовий оказати послуги. Яси. 11 квітня 1711». Лист Д.К.Кантемира адресований Карлу XII, був отриманий в Бендерах 19 квітня 1711 р.

Цікавим для істориків залишається лист Карла XII від 14 грудня 1712 р. з Бендерів до графині Ульрікі Елеонори Левенгаупт (Собственноручные письма короля Карла XII, собранные и изданные Эрнестом Карлсоном // Современное обозрение. Библиография.—Б.г.,м.и.). Графиня Левенгаупт в листі до Карла XII намагалась виправдати свого чоловіка генерала Левенгаупта, який здав у полон залишки шведської армії росіянам після Полтавської битви (1709 р.) біля р. Переволочна. З листа Карла XII видно, що Карл XII не пробачив генерала Левенгаупта, який за домовленістю повинен був зберегти шведську армію від переслідувань росіян та зустрітись зі шведським монархом пізніше біля Очакова. Карл XII в цьому листі пояснював, що він був важко поранений в ногу і не міг верхи на коні командувати шведською армією після Полтави. Це стало головною причиною щодо його рішення передати командування шведською армією генералу Левенгаупту та піти разом з І.Мазепою і С.Понятовським до Очакова у липні 1709 р. Левенгаупт сам визвався командувати шведською армією

після Полтави та обіцяв Карлу XII виконати всі домовленості та накази шведського короля, що значно посилювало провину генерала Левегаупта в очах Карла XII. Далі в цьому листі Карл XII пояснював графині Левенгаупт, що в таборі біля Очакова він мав намір писати листи до своїх військ до Польщі та Стокгольму про стан шведської армії після Полтави [12].

Після Полтави Карл XII робив спроби знайти захист від переслідування росіян в турецькій фортеці Очаків (липень 1709 р). Пізніше він змінив свої наміри та вирушив до Бендерів. Під стінами цього міста він заснував поселення та продовжував правити Швецією. Поразка під Полтавою означала, що Швеція втратила статус «великої держави». Полтавська битва остаточно вирішила долю України, оскільки козацька держава Гетьманщина не лівому березі Дніпра опинилась під ще більшим контролем зі сторони Росії. Не дивлячись на претензії росіян, які стверджували, що турки порушують умови мирного договору 1700 р., залишаючи на своїй території Карла XII, уряд Османської імперії продовжував політику «покровительства та заступництва» щодо шведської сторони на турецькій території. Турецький султан Ахмед та його великий візир Чорлулу Алі-паша мали надію використати присутність на турецьких землях Карла XII як важливий момент та можливість покращити умови мирного договору з Росією. Дипломатична робота проти Карла XII призвела до того, що на початку 1710 р. мирний договір був продовжений та сторони домовились про умови його повернення до Швеції. Але Карл XII відмовився виїжджати з Бендерів та вів політичні інтриги проти Чорлулу Алі, на якого поклав відповідальність за політику поступок Росії. Інтриги, які були пов'язані з присутністю Карла XII та його однодумців на османській території, призвели до усунення декількох високих чиновників, в тому числі і великого візиря, який пізніше був страчений [13].

Французький, польський, основний бібліотечні фонди НБУВ зберігають досить значний масив літератури, який містить велику частину маловідомих історичних джерел та історіографії щодо історичних питань історії міста-фортеці Очаків та Північної війни. Існують значні перспективи подальших історичних досліджень зазначених бібліотечних фондів НБУВ, які залишаються для сучасної історичної науки значним інформаційним ресурсом про історію Північного Причорномор'я та Північну війну на Україні.

Література

1. Бенгт Нильсон (Bengt Nilsson). *Forgotten sources – the need for more cooperation in Poltava studies* / Б.Нильсон // Полтавська битва 1709 р. в історичній долі України, Росії, Швеції та інших держав: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Полтава, 2009. –С.14-21.

2. Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана: Пер з фр. / Упор. Л.Ю.Копань / І.Борщак, Р.Мартель – К.: Рад. письменник : Журн. «Київ», 1991.—195 с.

3. Станіславський В. Гетьман Іван Мазепа як реформатор козацької держави / В.Станіславський // Батуринська старовина.—Вип. 2(6). Збірник наукових праць. — Чернігів: Видавництво «Десна - Поліграф», 2011.—С.16-19.
4. Листи Івана Мазепи / Упор. та авт. вступн. дослідж. В.В.Станіславський. — К.: Ін-т історії України НАНУ, 2010. — Т.2. 1691-1700. — К., 2010. —752 с.
5. Morawski Teodor. Dzieje narodu polskiego w krótkości zebrane. T IV./ Morawski T.--- Poznan 1871 – 345 s.
6. Orgelbrand S. Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami. Tom.XII. / Orgelbrand S.—W-wa, 1902. —640 s.
7. Kantecki K. Ojciec Stanisława Augusta / Klements Kantecki // Ateneum. — 1876.— №3. — S. 1-71.
8. Voltaire. Histoire de Charles XII. T. 26. / Voltaire – P.: Impr.: De la Société littéraire 1785. —P.196.
9. Послание Карла XII про полтавський погром у Стокгольм урядовій раді 1709, кінець липня // Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах. Упоряд. Сергій Павленко. —К., 2009. — Т.П.—С. 514-515.
10. Записки мазовецького воеводи С.Понятовского про події його життя // Доба гетьмана Івана Мазепи в документах [упоряд. С.Павленко]. — Київ.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007.—С.631-643.
11. Цвиркун В.И. Дмитрий Кантемир. Страницы жизни в письмах и документах / Виктор Цвиркун – СПб. : Нестор-История, 2010.—С. 112-114.
12. Собственноручные письма короля Карла XII, собранные и изданные Эрнестом Карлсоном // Современное обозрение. Библиография. —Б.г.,м.и—С. 6-12.
13. Финкель К. История Османской империи. Видение Османа : [пер.с англ.] / Эролайн Финкель.—М.: АСТ, 2010. —829 [3] с.

Станіслав Дембіцький (Переяслав-Хмельницький),
ст. науковий співробітник НІЕЗ «Переяслав»

Петро Перший і Переяслав

У Переяславі в 50-80-х рр. ХХ ст. побутувала думка, що напередодні Полтавської битви 27 червня 1709 р. російський цар Петро I побував у Переяславі. Ось що пише Герой України, багатолітній директор Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» Михайло Іванович Сікорський: «Незадовго до Полтавської битви Переяслав відвідав Петро I. Враховуючи стратегічне значення міста, цар наказав відбудувати переяславські вали. Було споруджено чотири нові бастіони, що згодом набули назви Петровських: у районі Михайлівської церкви, по теперішній вулиці Горького, біля Підварського мосту та поблизу перетину нинішніх вулиць Сковороди й Орджонікідзе» [5, 94].

Зацікавившись уже звичною інформацією, я підняв відповідну літературу. І ось який результат. Радянські енциклопедії, а також енциклопедичні видання незалежних українських дослідників не дають інформації про перебування Петра I у нашому місті.